

RAZVOJ BANJSKO REKREATIVNO ZDRAVSTVENOG TURIZMA U REPUBLICI SRPSKOJ KAO MOGUĆNOST ZA STRANE ULAGAČE

Slavko Segić¹

Sažetak: Banjsko rekreativni zdravstveni turizam je bio i ostao kao fenomen potreba ljudi, ali još nedovoljno obrađen u stručnoj literaturi zbog mnogih sukoba važnost pojedinih funkcija uopšte u turizmu. Članak pokušava ovu prazninu djelimično rasvijetliti jasnijim definisanjem banjsko rekreativno zdravstvenog turizma na naučnoj i stručnoj osnovi, sa svojim specifičnostima u rehabilitaciji, profilaksi i medicinsko programiranim aktivnim odmorom. Uvažavane su i sve funkcije turizma, a posebno je apostrofirana zdravstvena, jer je ona osnovni pokretač turista.

Nastojanja su da se okruženju i Evropskoj uniji ponudi dvanaest raspoloživih termalno mineralnih resursa sa postojećom infra strukturom kao osnovu za investiciona ulaganja uz mogućnost brzog povratka uložених sredstava i stvaranje mogućnosti intezivnog zapošljavanja domicilnog stanovništva.

Takođe, pokušava se dokazati da ulaganja i razvoj banjsko rekreativno zdravstvenih centara, u našim ekonomskim uslovima, mogu znatno pospješiti i ubrzati razvoj privrede Republike Srpske sa stanovišta izvoza usluga. Vjerovatnoća je tada velika da će turizam imati niži kapitalni koeficijent u ovome procesu od ukupne privrede i treba da postane snažna propulzivna djelatnost u odnosu prema cjelokupnoj ekonomiji Republike.

Ključne riječi: Banjsko rekreativni zdravstveni turizam, Investicije, Razvoj, Zapošljavanje.

1 Redovni profesor, doktor ekonomskih nauka, Panevropski univerzitet Apeiron, Banja Luka, grmec.hem@blic.net

UVOD

Opređenje u ovome radu je da na naučnim i empiriskim metodama iznađemo *moćnost uvjeravanja potencijalnih stranih investitora i opravdanost ulaganja u banjsko rekreativno zdravstvene centre Republike Srbije*. Posebno je bitno definisati banjsko rekreativno zdravstveni turizam kao selektivni oblika turizma, imajući u vidu sljedeće momente za ovaj rad:

- aktuelnost teme;
- nužnost povezivanja svih funkcija u banjskim centrima koje bi omogućile bolju organizovanost i brži razvoj banjsko rekreativno zdravstvenog turizma na našim područjima;
- uslovljenosti promjena neophodnih za prilagođavanje novim tržišnim uslovima privređivanja;
- direktne i indirektne prednosti koje se postižu potpunijim korištenjem raspoloživih prirodnih resursa u turističkoj djelatnosti;
- sve izraženija potreba ljudi za ovom vrstom usluga, kao sastavnog dijela življenja i multiplikativne uloge ove djelatnosti u privrednom razvoju Republike Srbije.

Ovakva shvatanja uloge kompleksnosti banjsko rekreativno zdravstvenog turizma i značaja postavljenog cilja, to jest prvenstveno mogućnost privlačenja inostranih investicija radi bržeg zapošljavanja, kao preduslov za realizaciju postavljenih ciljeva u procesu pridruživanja Evropskoj uniji. Cijeni se da ovakav pristup sadrži maksimum zajedničkih interesa svih funkcija u poslovanja banjsko rekreativno zdravstvenom turizmu Republike Srbije.

Posebno se ističe da, prilikom izrade ovog rada, a u nastojanju da se maksimalno iskoriste sva dosadašnja teorijska i empirijska saznanja, treba naglasiti da je ova problematika, do sada, nedovoljno teoretski razmatrana. To je još veći motiv za istraživače da se ova oblast cjelovitije istražuje, i da se da doprinos i stvori osnova za usmjeravanje svih aktivnosti za unapređenje ove djelatnosti u narednom periodu. Ovo, tim prije, svega, što se procijenjuje da će ulaganja u banjsko rekreativno zdravstvene centre znatno uticati na brži razvoj naše privrede u cjelini.

Na osnovu pomenutih činjenica i faktora postavljen je cilj definisanje tretiranog oblika selektivnog turizma. Banjsko rekreativno zdravstveni turizam treba da postane kompleksna privredna djelatnost u organizovanom korišćenju termomineralnih voda i specifičnih klimatskih uslova u profilaksi, medicinsko programiranom aktivnom odmoru, rehabilitaciji i rekreaciji.

METODE

Metode koje su korišćene u realizaciji ovog rada su: *deskriptivna, komparativna i teorijska analiza*. Deskriptivna i *kauzalna metoda* su korišćene za otkrivanje uzročno posljedičnih veza između turizma i selektivnog oblika banjsko rekreativno zdravstvenog turizma, kao fenomena potrebe ljudi u XXI vijeku. *Komparativnom metodom* obavljeno je prikupljanje podataka kojom su utvrđene razlike i sličnosti među potencijalnim resursima razvoja pomenutog oblika selektivnog turizma. *Metoda teorijske analize* obuhvatila je teorijske osnove istraživanja. *Kombinacijom ovih metoda* došlo se do podataka za izradu ovog rada o razvojnem razmišljanju o banjsko rekreativno zdravstvenom turizmu, do iznesenih zaključaka. Primjenom ovih metoda moguće je validno ostvarenje definisanog cilja istraživanja i definisanje banjsko rekreativno zdravstvenog turizma uopšte.

REZULTATI I DISKUSIJA

Definisanje banjsko rekreativno zdravstvenog turizma. Turizam je skup privrednih i neprivrednih odnosa i pojava koji proizilazi iz putovanja i boravka izvan domicila, te potrošnje sredstava ostvarenih u pravilu u mjestu stalnog boravka [Cicvarić, 1984:,28]. Međutim, turizam nije samo privredna aktivnost. On je društvena pojava koja ima za cilj humanizaciju i unapređenje odnosa među ljudima [Relac i Bartoluci, 1987:,5]. Zato ga nije dovoljno definisati samo kao privrednu djelatnost, već i kao aktivnost, pomoću koje čovjek ostvaruje i unapređuje ljudske osobine uopšte, osobine čovječnosti, humanosti, bilo u međuljudskim odnosima, bilo u pogledima i spoznajama pojedinaca, u njihovom odnosu prema svijetu i prema prirodi [Alfier, 1977:,15].

Danas statističari definišu turizam kao aktivnost lica koja putuju u mjesta izvan svog uobičajenog mjesta boravka i borave u njima najduže do godinu dana bez prekida, a radi odmora, poslova i iz drugih razloga koji se ne odnosi na obavljanje neke aktivnosti koje plaća mjesto posjete (Statistički godišnjak Republike Srpske 2009 i Zakon o turizmu Sl.glasnik RS br.70/011). Ovako naglašeni pojmovi o turizmu nas navode na zaključak da je turizam , prije svega, humanistička aktivnost u kojoj turista, družeći se s ljudima, potvrđuje i unapređuje svoje ljudske osobine. Tu humanizaciju turista ne bi trebalo potvrđivati samo prema drugim ljudima nego i prema prirodi u kojoj provodi svoje slobodno vrijeme.

Dakle, turizam kao složena društven-ekonomska djelatnost zahtijeva da se s jednakom važnošću tretira kao društvena i kao ekonomska pojava, tako da bi društvene

i ekonomske funkcije turizma trebale imati istu vrijednost. Sasvim je prihvatljivo da je jedna od osnovnih karakteristika turizma njegova polufunkcionalnost. Polufunkcionalnost turizma sastoji se od funkcija: zdravstvene, rekreativno-zabavne, političke, socijalne i grupe ekonomskih funkcija turizma [Cicvarić, 1984:,53].

Većina turističkih stručnjaka i naučnih radnika (Cicvari, Bartoluci i drugi) smatraju da su ekonomske funkcije turizma njegove najvažnije funkcije koje zapravo uslovljavaju razvoj ove djelatnosti. Trebalo bi u ekonomske funkcije svrstati zdravstvenu i rekreativnu funkciju i to iz sljedećih razloga: osnovni i najstariji motiv pokretanja turista je zdravlje i rekreacija. One dobijaju posebno značenje u organizovanom oblike selektivnog turizma i to kroz vidove preventive i kurative. U suštini, za cilj imaju očuvanje zdravlja ljudi i povećanje produktivnosti rada u svim oblicima korisnog ljudskog rada. Prema tome, ne postoji značajniji ekonomski faktor od zdravog i produktivnog ljudstva.

Dakle, zdravstvena funkcija turizma je jedna od najvažnijih i najstarijih funkcija koja se svodi na medikamentozni uticaj turizma na zdravlje i kondiciju ljudi. U pravilu, turizam djeluje kao preventiva, a kroz razvijeni stadij selektivnog turizma, zdravstvenog turizma i kao kurativa. Zdravstvena funkcija turizma utiče najviše, i to direktno, na ekonomsku funkciju turizma i to u obliku poboljšanog zdravlja ljudi, koji će povećati produktivnost rada u različitim oblicima.

Termin „zdravstveni turizam” (Međunarodni simpozijum „Medicina i turizam”1963) upotrebljava se za sada samo u stručnoj literaturi, a definisan je kao kompleksna djelatnost sa prenaplašenom medicinskom funkcijom u odnosu na sve ostale elemente koji učestvuju u formiranju turističkog proizvoda. Pojedini autori, iz praktičnih razloga, identifikuju zdravstveni turizam sa lječilišnim turizmom, smatrajući da su njegovi sadržaji, zadaci i ciljevi utvrđeni praksom, zbog čega je lakše pratiti njegov razvoj i utvrđivati postignute rezultate.

Krajem sedamdesetih godina prošlog vijeka pojavljuje se stručni izraz banjsko-rekreativni i zdravstveni turizam. Za ovakav stručni izraz se može postaviti mnogo pitanja, da li on odgovara svom značenju ili je ovaj izraz možda na putu da razriješi sve dileme oko mnogih termina koji su se pojavili u ovoj disciplini, što u praksi, što u stručnoj literaturi? Naime, svi dosadašnji termini o ovoj problematici mogu objediniti izrazom prihvatljivijim u stručnoj literaturi i praksi i to „banjsko-rekreativno-zdravstveni turizam”. Nije identično terminu „banjsko-rekreativno i zdravstveni turizam,” jer se ovim terminom razdvaja zdravstveni turizam, od banje i rekreacije.

Prema tome, nije moguće iz više razloga: početak razvoja jedne banje kao kupališta krenuo je od termalnog izvora, razvoj zdravstvene funkcije u banjskom centru u smislu profilakse i rehabilitacije zasniva se pored mnogih ostalih elemenata, prije svega na hemijskim i balneološkim karakteristikama termalnih voda i drugih prirodnih ljekovitih sredstava uz primjenu fizikalne terapije, u kojoj kineziterapija, hidroterapija i termoterapija predstavljaju okosnicu [Nevidek, 1986:17]. Drugi motiv po svom prioritetu dolaska u banjski centar je rekreacija. Rekreacija u banjskom centru najčešće, u posljednje vrijeme, nije slučajna, nego organizovana uz pomoć medicine. Organizacija se provodi u raznim vidovima medicinsko programirano aktivnog odmora (MPAO). Medicinsko programirani aktivni odmor se provodi kroz oblike isključive rekreacije i na kombinovan način uz djelimičnu rehabilitaciju korišćenjem prirodnih ljekovitih sredstava u banjama.

Naravno, da je jasno uočljivo, da se u ovoj vrsti selektivnog turizma teško može razdvojiti kada počinje medicinska funkcija i kad se završava, kada se završava rekreativna funkcija, kada prestaje djelovanje prirodno-ljekovitih sredstava na turistu dok se nalazi u centru. Postoji dovoljno razloga da se prihvati termin banjsko-rekreativno-zdravstveni turizam i da ga definišemo na ovaj način. *Banjsko-rekreativno-zdravstveni turizam je kompleksna privredna djelatnost u organizovanom korišćenju termo mineralnih voda i specifičnih klimatskih uslova u profilaksi, medicinsko programiranom aktivnom odmoru, rehabilitaciji i rekreaciji.* Ovako prihvaćena definicija omogućuje da se pojasni međufunkcionalna veza turizma, rekreacije i zdravstva.

Nakon prihvaćene definicije banjsko rekreativno zdravstvenog turizma *postavlja se i hipoteza da postoji visok stepen korelacije između ulaganja u banjske, medicinske sadržaje kao i ulaganja u sportsko rekreativne sadržaje*, odnosno da visina ulaganja u pomenute sadržaje pozitivno se odražava na ukupan prihod i dohodak od ovih usluga.

Turistička potražnja i turistička ponuda dvije su osnovne komponente razvoja turizma u cjelini, svakako i selektivnog turizma. O faktorima razvoja banjsko rekreativno zdravstvenog turizma ne može se govoriti, ako se ne posmatra turistička potražnja koja je komplementarno vezana sa turističkom ponudom i ona je determinanta turističke ponude. Za razvoj ovog oblika selektivnog turizma bitno je, odnosno presudno, da postoje prirodno ljekovita sredstva u obliku termo mineralnih izvora. Za takav prirodni resurs, koji ima ulogu u razvoju, neophodno su geološka, balneološka i medicinska istraživanja. Istraživanja trebaju biti zasnovana na naučnoj i empirijskoj osnovi. Osnovni cilj je utvrditi uža indikaciona područja, radi stvaranja kompetentne ponude ovog turističkog proizvoda.

Ponuda u banjsko rekreativno zdravstvenom turizmu treba da raspolaže sa više elemenata turističke ponude. Ona mora biti kvalitetnija, kompletnija i sa kvalitetnom medicinskom uslugom iz oblasti rehabilitacije i prevencije. Ponuda ovog oblika turizma može se shvati i opsati kao jedan složen organizacioni sistem sa svim svojim ulaznim, transformacionim i izlaznim elementima.

Tabela 1. Sistem pružanja usluga u banjsko rekreativno zdravstvenom centru

Input	Proces pružanja usluga	Output
- sirovine, energija, izvori kadrova i prirodni resursi	- medicinske, programirana - rekreacija, ishrana, zabava, smještaj i rekreacija	- kompleksna, zdravstveno - rekreativno –ugostiteljsko – turistička usluga

Prikazani sistem ukazuje na kompleksnost i složenost turističke usluge u banjsko rekreativno zdravstvenom turizmu. Uočljivo je da kvalitet inputa kao i kvalitet proces pružanja pojedinačnih usluga zavisi i kvalitet ukupnog outputa, koji se direktno odražava na ekonomske rezultate u ovome obliku turizma.

Potencijali termalnih izvora u Republici Srpskoj su baza za razvoj banjsko rekreativno zdravstvenog turizma, a sačinjavaju ih *dvanest banja*. One su i sada u funkciji sa različitim sadržajima i različitom infrastrukturnom opremljenosti. Dakle, radi se o solidnoj osnovi za investiranje, a voda je farmakološki ispitana i utvrđena indikaciona svojstva. Indikaciona svojstva su sumirana i uporedo prikazana u Tabeli 2.

Pomenuti termalni izvori pripadaju grupi *termo mineralnih voda* sa svojim utvrđenim hemiskim specifičnostima i indikacionim svojstvima na osnovu čega je u suštini postavljena vizija, misija i ciljevi razvoja, izuzev banje Kulaši koja pripada grupi *oligomineralnih voda*. Specifičnost oве oligomineralne vode je u jako *niskoj mineralizaciji* (168 mg/l), a *jako visokoj ph vrijednosti* (Ph 11,75), što je čine jedinstvenom na ovome području i u svijetu.

Podatci o banjama su preuzeti iz raznih publikacija, ali uglavnom iz monografije [Ivić. 2008;4-66]. I pored svega može se reći da su naši resursi mineralnih i termalnih voda još uvijek nedovoljno upoznati. Konačno, neophodno je naglasiti da voda, kao najznačajnija supstanca za stvaranje i odražavanja živih bića, ne može se tretirati kao bilo koji drugi resurs navodi [Janjić, 2008;7-8] sa grupom autora.

Tabela 2. Indikaciona područja, temperatura i izdašnost termalnih izvora u Republici Srpskoj

Temperatura	75°C	13 °C	27 °C	14 °C	30 °C	14 °C	40 °C	43 °C	35 °C	34 °C	38 °C	34 °C
Izdašnost	46 l/sec	35 l/sec	46 l/sec	35 l/sec	35 l/sec	32 l/sec	37 l/sec	44 l/sec	10 l/sec	35 l/sec	70 l/sec	35 l/sec
Menadžerska oboljenja					x							
Bolest respiratornih organa										x		
Kožne bolesti (ekcemi, psorijaza)			x				x		x			
Bolesti štitne žlijezde		x										
Renalna i cistalna kalkuloza			x	x								
Anemija		x		x								
Hronična astma					x	x			x			x
Išijas			x									
Neke kožne bolesti	x					x						x
Bolesti mokraćnih puteva			x									
Hronične glavobolje					x							
Bol. psihosomatski poremećaj				x	x							
Bolesti organa za varenje			x	x		x	x		x			x
Bolesti srca i krvnih sudova	x		x	x	x						x	
Sva stanja poslije povrede kostiju, zglobova i mišića	x					x		x			x	
Hronične ginekološke bolesti			x				x		x	x		x
Bolesti lokomotornog sistema			x					x				
Neurološke bolesti					x					x	x	x
Hronična upala mišića			x					x				x
Regenerativni reumatizam	x		x		x		x	x	x	x	x	x
Degenerativni reumatizam	x		x		x		x	x	x	x	x	x
Naziv i mjesto banja	Dvorovi Bijeljina	Guber Srebrenica	Kulaši Prnjavor	Kiseljak Zvornik	B.Laktaši Laktaši	Mlječanica K. Gubica	Ozren Petrovo	Slatina Laktaši	Ljesje Novi Grad	Vilina Vlasa Višegrad	Vrućica Teslić	Šeher Banjaluka

Legenda: x – indikaciona područja

(Izvori: Studije balneoloških instituta Sarajeva, Zagreba i Zavoda za rehabilitaciju u farmakološkog instituta Sarajevo)

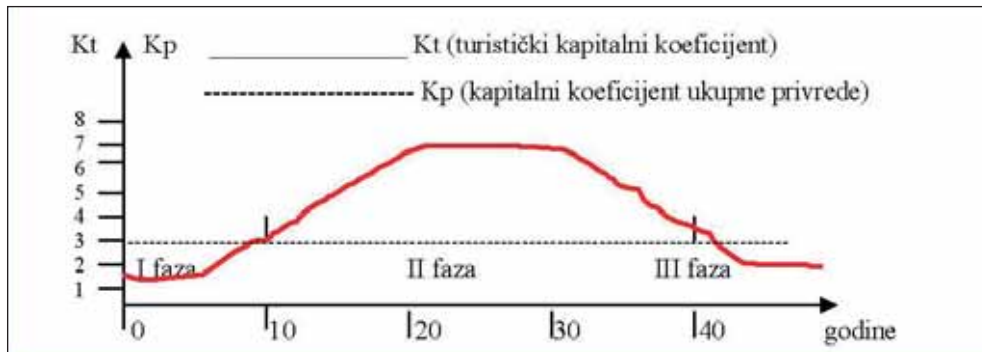
Poznato je da razvoj turizma i opšti privredni razvoj stoje u *određenoj korelacionoj vezi*. Turizam je prvenstveno posljedica snažnog privrednog razvoje ne samo

turističkog mjesta veće prije svega njegovo užeg i šireg okruženja. Međutim, ima nekih istraživanja koja su utvrdili i suprotnu vezu to jeste da *turizam ima svoj rast koji djeluje na ukupan privredni razvoj*, što je intencija razvoja banjsko rekreativno zdravstvenog turizma u Republici Srpskoj, a to i jeste cilj ovog rada.

U pravilu, klasične turističke zemlje Grčka, Španija, Portugal, Egipat, Kuba i druge; pa i neke regije, prošle su fazu ekonomskog razvoja od razvijanja primarnog sektora na sekundarni da bi danas dominirao tercijalni sektor. U tim zemljama turizam je kao integralni dio tercijalnog sektora, doživio je svoj puni razvoj, nakon što su se značajno razvili primarni i sekundarni tehnološko ekonomski sektor.

Ako bi se veza između turističkog i opšteg privrednog razvoja htjela posmatrati kroz jedan svodni pokazatelj, onda je to najpogodniji kapitalni koeficijent. U razvijenim zemljama danas kapitalni koeficijent turizma i ukupne privrede može se podijeliti na tri faze posmatranja, što je prikazano Grafikonom 1.

Grafikon 1. Kretanje kapitalnih koeficijenata turizma i ukupne privrede teoretski slučaj
(Izvori: Cicvarić, A. Turizam i privredni razvoj)

U *prvoj razvojnoj fazi*, kapitalni koeficijent turizma je nizak (do 3) i u pravilu niži od kapitalnog koeficijenta cijele privrede. Razlog je u tome što se turizam zapravo razvija spontano, i to u oblicima koji ne zahtijevaju neka veća ulaganja. Ostala privreda je razvijena, pa ima i veće vrijednosti kapitalnog koeficijenta. Turistički kapitalni koeficijent ne djeluje bitnije na opšti kapitalni koeficijent, i obratno.

U *drugoj razvojnoj fazi* dolazi do nagle investicione izgradnje u turizmu. Ta investiciona izgradnja koja obezbjeđuje hotele sa potrebnim sadržajima, objekte za rekreaciju, mora da obezbjedi i infrastrukturu koja treba da zadovolji mnogo šire potrebe. Kapaciteti se dimenzioniraju dugoročnije, a ulaganja u infrastrukturu lokalnog karaktera optrećuje najčešće nosioca razvoja turizma. Sva ova ulaganja

su jako visoka, sa relativno malim ekonomskim efektom, a daju visoke kapitalne koeficijente u turizmu.

Istraživanja u našem slučaju banja Republike Srpske, upravo su pokazala da turizam ima svoj rast koji pospješuje brži razvoj privrede tog mjesta. Dakle slučaj; Vrućice Teslić, Banja Slatina, Banja Laktaši, Banja Kulaši, Banja Dvorovi, Banja Mlječanica i druge; ali još uvijek nedovoljno za kompleksnije *infrastrukturno rješne banjско рекреативно здравственог центра*, odnosno turističkog mjesta, što otvara prostor za *inostrane investicije i intezivno zapošljavanje*.

Banjsko рекреативни здравствени центар treba da ima slijedeće sadržaje: konforne smještajne kapacitete prema kome su dimenzioniraju; ugostiteljski kapaciteti ishrane; рекреативно-здравствени sadržaji; трговаčko-продајни kapaciteti; рекреативно-sportski objekti; objekti za zabavu i parkirališne površine, koji su različitog nivoa izgrađenosti zavisno od banje, što opet otvara širok prostor investicionog ulaganja.

Radi ulaganja u banjско рекреативно здравствени центар odnos investicija u smještajne kapacitete sa ugostiteljskim sadržajem, medicinski i sportsko рекреативним sadržajima (Izvori; Biznis planovi centara), izgleda ovako: od ukupne investicije 71,02% angažuje se sredstava u smještajne kapacitete i ugostiteljske sadržaje, 22,86% u medicinske sadržaje, a samo 6,23% u sportsko рекреативне sadržaje. Odnos investicionih ulaganja u banjске centre je sumiran i uporedo u procentima prikazan u Tabeli 3.

Tabela 3. Ulaganja u banjско рекреативно здравствене centre

Smještajni kapaciteti i ugostiteljstvo	Medicinski sadržaji	Sportsko рекреативни sadržaji
71,02%	22,86%	6,23%

(Izvori: Biznis planovi centara)

U Tabeli 3. se vide sumirani rezultatu u prosjeku ulaganja u banjске centre na našem slučaju, što svakako ne zadovoljava zahtjev brzog razvoja banjско рекреативно здравственог turizma. Procentoalni odnos ulaganja između funkcija u centru treba da se mijenja u smislu rast ulaganja u medicinske i sportsko рекреативне sadržaje, jer su oni nosioci bržeg razvoju banjско рекреативно здравственог turizma.

Međutim, u svim slučajevima analiza je pokazala da postoji *visok stepen korelacije između ulaganja u banjске*, medicinske sadržaje kao i ulaganja u sportsko рекреатив-

ne sadržaje. Visina ulaganja u pomenute sadržaje pozitivno se odražava na ukupan prihod i dohodak od ovih usluga (koeficijent korelacije $r = 0,998$ i $r = 0,984$, Izvori; investicione studije banje Slatina, Kulaši i Sanska ilidža). To je potvrđena hipoteza da zdravstvene i rekreativne usluge u ovome vidu turizma mogu biti visoko profitabilne, a najčešće još nedovoljno razvijeni u našim banjama.

U posljednjoj deceniji prošlog vijeka naša privreda je doživjela nagli pad i veoma se sporo oporavlja, što je izazvalo pad ukupnog kapitalnog koeficijenta privreda. U teoretskom smislu stvorena je mogućnost da se kapitalni koeficijent u turizmu, vidi Grafikon 1., odnosno banjskim centrima približava trećoj fazi koja omogućuje ulaganja u sadržaje zdravstva i rekreacije u banjama i na taj način razvija banjsko rekreativno zdravstveni turizam *što nam je bio i cilj da dokažemo. Tada su poslovni rezultati vrlo visoki, što ubrzo snižava kapitalni koeficijent. Tada će turizam uopće imati niži kapitalni koeficijent od ukupne privrede i postaje snažna propulzivna djelatnost u odnosu prema cjelokupnoj ekonomiji Republike Srpske.*

Korelacijska veza između turizma i ukupne ekonomije vrlo je visoka, pa možemo konstatovati da se turizam od posljedice pretvorio u trećoj fazi u snažan faktor privrednog razvoja. Svakako, treba imati na umu da je to proces koji traje, posebno je bitan ljudski faktor kao subjektivni razvojni faktor. Prema tome, potrebno je određeno obrazovanje, iskustvo, tradicija, poslovna sposobnost, stil organizovanja i jasno nastupanje kroz svoju viziju, misiju, ciljevi, strategije i zadatke. Ako se pravilno angažuje ljudski faktor, mogu se pokrenuti prirodni banjski resursi u našoj Republici u korist turističkog i opšteg privrednog razvoja.

ZAKLJUČAK

Karakteristično za većinu banjski mjesta, u smislu razvoja, da je neophodno činiti slijedeće: rješavati infrastrukturne probleme lokacije, daljnja istraživanja i ispitivanja izvorišta, završetak regulacionih planova turističkog mjesta, ispitivanje tržišta tražnje i utvrđivanje interesa za razvoj obrađivanih turističkih mjesta, utvrđivanje i opredjeljenje u specijalizaciji medicinsko zdravstvenih usluga i medicinsko programiranih aktivnih odmora, izgradnja novih i adaptacija postojećih smještajnih kapaciteta sa potrebnim fizioteraputskim i rekreativnim sadržajima, uvođenje nove organizacije poslovanja primjerene savremenom menadžmentu, pažljivo prevođenje prirodnih bogastava u javno privatno vlasništvo, kao i kadmrovska jačanje, ali sa kadrovima raznih profila iz medicine, kinezilogije, sporta, turizmologije, naime sve što treba da se prilagođava potrebama banjsko rekrea-

tivno zdravstvenom turizmu.

BIBLIOGRAFIJA

1. Alfier D. (1977), Predgovor na znanstvenom skupu – *Humanističke vrijednost turizma*, Zadar, str. 15
2. Cicvarić A. (1984), *Turizam i privredni razvoj*, Informator, Zagreb str. 28 i 53
3. Ivić P. (2008), *Banje Republike Srpske*, Unigraf, Banja Luka str 4-66
4. Janjć M. i drugi (2008), *Ljekovite vode i banje Srbije*, Elit-Medika, Beograd str. 7-8
5. Nevidek B. (1986), *Osnovi fizikalne medicine u medicinskoj rehabilitaciji*, Medicinski fakultet, Novi Sad, str.17
6. Relac M. i Bartoluci M. (1987), *Turizam i sportska rekreacija*, Informator, Zagreb, str. 5
7. *Statistički godišnjak Republike Srpske*, (2009) Banja Luka str. 243-250
8. Studije raznih perioda balneoloških i farmakoloških instituta Sarajeva i Zagreba
9. *Zakon o turizmu Republike Srpske* Sl. Glasnik br. 70/2011

RECREATIONAL DEVELOPMENT BANJSKA HEALTH TOURISM IN THE REPUBLIC OF SERBIAN AS A POSSIBILITY FOR FOREIGN INVESTORS

Slavko Segić²

Abstract: *The spa health and recreational tourism has been and still is a phenomenon of people's needs, however, not yet addressed in literature because of many conflicts of the importance of certain functions in tourism in general. The article attempts to partly clarify this gap by providing a clearer definition of the spa health and recreational tourism on the scientific and professional basis, with its specific characteristics in rehabilitation, prophylaxis and medicaly programmed vacation scheme. All functions of tourism are taken into consideration, and health care is especially emphasized, because it is the primary driver of tourists. Efforts are made to offer twelve available thermal mineral resources to the EU and its surroundings with existing infra structure as a basis for the investment with the possibility of fast return on investment capital and creation of intensive employment opportunities for local population. Also, we are trying to prove that the investment and development of spa and recreational health centers, in our economic conditions, can significantly enhance and accelerate the development of Serbian economy from the point of export of services. Then, it is highly likely that tourism will have a lower capital-output ration in this process when compared to the overall economic needs, and it has to become strong propulsive activity in relation to the overall economy of the Republic.*

Keywords: *health spa and recreational tourism, investment, development, employment.*

2 Full Professor, Doctor of Economic Sciences, Pan-European University Apeiron, Banja Luka, grmec.hem @ blic.net